

PROGRAM GELİŞTİRME AÇISINDAN LİSE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERS PROGRAMI¹

MEHMET ZEKİ AYDIN²

Bu yazıda (konuşmada), önce eğitimde program, program geliştirme kavramları ve program Geliştirme süreci açıklanacak, daha sonra da lise DKAB (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi) ders programlarının bugünkü durumu ele alınacak, son olarak da konuyla ilgili yapılması gerekenler üzerinde durulacaktır.

EĞİTİM PROGRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Program, yapılması gereken bir işin bölümlerini, her bölümün yapılış sırasını, zamanını ve nasıl yapılacağını gösteren bir tasarıdır. Her önemli iş gibi eğitim de programlı olarak yapılması gereken işlerdendir. Çünkü toplumların gelecekleri, yeni yetişen neslin eğitimlerine göre şekillenmektedir. Bu sebeple eğitim tesadüfe bırakılamaz, planlı, düzenli ve kontrollü olmalıdır. Zaten eğitimin okullarda planlı, düzenli ve kontrollü bir şekilde yapılan şekline öğretim diyoruz.

Eğitim alanında kullanılan eğitim programı, öğretim programı ve ders programı kavramları şöyle tanımlanmaktadır: Eğitim programı: Genel çizgileriyle eğitim, bireyin içinde yaşadığı toplumda davranış biçimleri kazandığı süreçler toplamıdır. Eğitim kavramı bu kadar geniş olduğu için eğitim programı da böyle geniş bir alanı içine almaktadır. Bir eğitim kurumunun veya sosyal çevrenin, bireylerin yaşantılarını düzenlemek ve zenginleştirmek için yürüttüğü tüm etkinlikler eğitim programına dâhildir. Bu anlamda, yönetmelikler, öğretim programları, sosyal kol çalışmaları, özel günlerin kutlanması, rehberlik hizmetleri, sağlık çalışmaları, geziler, yetiştirme kursları, kültürel ve sanat çalışmaları vb. eğitim programına girer.(Varış, 1991, s.4-5) Öğretim programı: Öğretim planlı, programlı, destekli ve genellikle bir belge ile sonuçlanan eğitim etkinliklerini ifade eder. Öğretim programı ise, eğitim programı içinde yer alan ve öğrenme öğretme süreçleri ile ilgili tüm etkinlikleri kapsar. (Varış, 1988, s.19,339) Ders programı: Öğretim programı içinde yer alan ve dersle ilgili olan eğitim faaliyetlerinin sistematik bir şekilde düzenlenmesidir. (Varış, 1988, s.339) Diğer bir ifade ile ders programı, bir dersin amaç, muhteva, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirmeden oluşan programıdır. (Büyükkaragöz ve Çivi, 1994, s.184)

¹ Bu tebliğ 1-2 Mayıs 1998 tarihinde Kayseri’de Kayseri İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı tarafından gerçekleştirilen “Program Geliştirme Açısından Bugünkü Lise Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Programı”, Orta Dereceli Okullarda (İmam-Hatip Liseleri Hariç) yürütülen Din Eğitim-Öğretim Problemleri” Sempozyumunda sunulmuştur.

² www.mehmetzekiaydin.com Email: mehmetzekiaydin@gmail.com

EĞİTİM PROGRAMININ ÖZELLİKLERİ

Günümüzde, eskiden olduğu gibi okullarda her çeşit bilgileri öğretmek yerine, öğrencilere içinde yaşadıkları hayata uyum göstermelerini sağlayacak bilgi ve becerilerin kazandırılmasına önem verilmektedir. Buna bağlı olarak eğitim programlarında bazı özellikler aranmaktadır. (Bossing, 1959, c.I, s.30) İyi bir eğitim programında şu özellikler yer almalıdır.

- 1.Eğitim programı işlevsel olmalıdır.
- 2.Esnek olmalıdır.
- 3.Toplumun görüş ve isteklerine uygun olmalıdır.
- 4.Uygulayıcılara yardımcı olmalıdır.(Önder, 1986, s.62; Büyükkaragöz ve Çivi, 1994, s.186-188)

Programların temeli "ne, niçin, nasıl, ne zaman, kim ve ne ile" sorularının cevapları üzerine kurulur. Bu soruların cevaplarını, sırasıyla, sosyal çevre, konu alanı, eğitim felsefesi, eğitim psikolojisi, bireylerde ve eğitim ekonomisinde bulabiliriz. (Büyükkaragöz ve Çivi, 1994, s.188-196)

Eğitim programlarında bulunması gereken unsurları Ertürk (1975, s.14-15) üç maddede toplamıştır. Bunlar, hedefler, eğitim durumları ve değerlendirmedir. Varış (1991, s.13-19) program geliştirmenin yapısal boyutları olarak şunları saymıştır: Amaçlar, öğrenci analizi, içerik analizi, öğretim stratejileri, materyal ve araç geliştirme, zamanlama, maliyet ve analizi, sosyal uğraşlar, değerlendirme, geliştirme programlarının yenilenmesi. Günümüzde genel olarak basılı bir öğretim programlarında şu unsurlar bulunmaktadır.

- 1.Amaçlar (Hedefler)
- 2.Davranışlar
- 3.İlkeler
- 4.Açıklamalar
- 5.Konular
- 6.Eğitim-öğretim durumları
- 7.Değerlendirme.

PROGRAM GELİŞTİRME NEDİR?

Program geliştirme, en genel anlamıyla, eğitim programlarının tasarlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonucu elde edilen veriler doğrultusunda yeniden düzenlenmesi sürecidir. (Erden, 1993, s.3) Eğitim Terimleri Sözlüğünde, Oğuzkan (1981, s.129) program geliştirmeyi şöyle tanımlamaktadır. "Toplumdaki yeni gelişmeler göz önünde tutularak belli bir öğretim programının ya da bütün programların genel ve özel amaçları,

ders konuları, öğretim yöntemleri ve değerlendirme yolları vb. bakımından araştırma ile düzeltilmesi, yenileştirilmesi ve önerilen değişikliklerin denendikten sonra genelleştirilmesi işi." Varış (1991, s.7) ise, program geliştirmeyi, düzenlenmiş programın, uygulamada, araştırma sonuçlarına göre sürekli olarak geliştirilmesi olarak tanımlamakta ve program geliştirmenin temelinde, sosyo-kültürel ve bilimsel/teknolojik dinamizmin, her geçen gün daha nitelikli insan gücü gerektirmesinin yattığını belirtmektedir.

Bu görüşlerden hareketle eğitim programını, programın unsurları olan, amaçlar, muhteva, öğretme-öğrenme süreci ve değerlendirme boyutları arasındaki dinamik bir ilişkiler bütünü olarak ele alabiliriz. Buna göre, program boyutlarından birinde olan bir değişme, sistemde yer alan tüm boyutları etkilemektedir. Söz gelimi, değerlendirme sisteminin değişmesi, sistemin bütününe belli bir oranda etkilemekte ve değişmesine sebep olmaktadır. (Demirel, 1992, s.5)

PROGRAM GELİŞTİRME SÜRECİ

Program geliştirme süreci, program hazırlama, uygulama ve değerlendirme çalışmalarını içine alır. Ertürk, (1975, s.13-14) program geliştirme sürecine katılan eğitimcilerin dikkat etmesi ve cevaplandırması gereken soruları şöyle sıralamaktadır:

1. Eğitimin hedefleri neler olmalıdır, yani öğrencilere hangi davranışlar kazandırılmalıdır?
2. Kendilerinde bu davranışların gelişmesi için öğrenciler hangi yaşantıları geçirmeli, yani hangi eğitim durumlarında bulunmalıdırlar?
3. Bu durumlar nasıl düzenlenirse istenilen öğrenci davranışları geliştirme bakımından en verimli olur.
4. İstenilen davranışların isabetlilik durumlarında (istenilen davranışları geliştirme yönünden) etkililik derecesi nedir?
5. Dördüncü sorunun cevapları ışığında mevcut programda ne gibi değişiklikler gereklidir?

Program geliştirme sürecinde, yukarıda eğitim programlarının dayandığı temellerle ilgili "ne, niçin, nasıl, ne zaman, kim ve ne ile" sorularının cevapları üzerine kurulur. Programın unsurlarından amaç boyutunda, "bireyleri niçin eğitiyoruz?" sorusuna cevap aranır. Eğitimin amaçlarını belirlemek örgün eğitim faaliyetlerinin dayanaklarıdır. Amaçlar büyük ölçüde, ülkenin eğitim felsefesini de ortaya koymaktadır. Programın muhteva boyutunda, "belirlenen amaçlara ulaşabilmek için ne öğretilim?" sorusuna cevap aranır. Büyük oranda da amaç-araç ilişkisi kurularak, amaca uygun bilgilerin aktarılması istenir. Programın süreç boyutunda ise, "muhtevanın öğrenciye nasıl aktarılacağı" belirlenir. Yani, "öğretim yöntem ve teknikleri ile araç-gereç ve kaynaklar neler olacaktır?" sorusu cevaplandırılır. Programın son boyutu olan

değerlendirme boyutunda ise, "yapılan öğretimin kalite kontrolü yapılır. Değerlendirme sonuçları da eğitimin amaçlarına ne kadar ulaşıp ulaşılmadığını ortaya koyar.

BUGÜNKÜ LİSE DKAB ÖĞRETİM PROGRAMI

Bugün liselerde uygulanan DKAB dersi öğretim programı ilk olarak 1982 Anayasası gereğince Din Bilgisi ve Ahlak derslerinin birleştirilmesi ve zorunlu dersler arasına alınması sonucu olarak 29 Mart 1982 tarih ve 2109 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Dersin temel ilkeleri tekrar düzenlenerek 30 Ekim 1986 tarih ve 2219 sayılı T.Dergisinde yayımlanmıştır. Aynı programda tekrar mahiyetinde olan bazı üniteler çıkarılarak yapılan bir değişiklikle son program 13 Nisan 1992 tarih ve 2356 sayılı T.D. de yayımlanmış ve şu anda resmi ve özel tüm okullarda uygulanmaktadır.

DKAB ders programında bütün okullar için ortak genel bir amaç ve yine tüm okullar için geçerli olmak üzere 26 adet temel ilke (öğretim ilkesi) belirlenmiştir. Bunların yanında, programda ilkokullar, ortaokullar ve liseler için ayrı ayrı amaçlar ve konular bulunmaktadır. Programda geçen amaç ve ilkeleri ele almadan önce öğretim programlarının unsurlarından olan amaç ve hedef kavramları ile bunların nasıl belirlendiği konusunu açıklamakta yarar vardır. Kaynaklarda ve uygulanan eğitim programlarında amaç ve hedef terimleri kullanılmaktadır. Bu iki kelime, birbirine yakın anlamları ifade etmesine rağmen, amaç terimi daha genel, hedef terimi de daha özel bir anlamda kullanılmaktadır. Bu sebeple eğitimin genel amaçları, dersin özel hedefleri demek daha yerinde bir kullanımdır.

Eğitim programlarında yer alan üç temel hedef vardır.

1. Uzak hedef: Devletin eğitim politikası (eğitim felsefesi).
2. Genel hedef: Uzak hedefin dökümü olan okulların hedefleri.
3. Özel hedef: Genel hedefin dökümü olan derslerin hedefleri.

Öğretim programlarında yer alan bütün derslerin ulaşmak istediği bir hedef vardır. Her ders, ulaşmak istediği kendine has özel hedefini gerçekleştirirken, okulun genel amacına ve Milli Eğitimin uzak hedefine, yani devletin belirlediği eğitim politikasının gerçekleşmesine katkıda bulunmak durumundadır. Böylece her dersin üç basamaklı bir hedefe yönelik olarak çalışması gerekmektedir.(Ertürk,1975, s.14-15)

Türk Milli Eğitiminin genel amacı ile okulların özel amaçları 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilmiştir. DKAB dersinin tüm okul ve sınıflar özel amacı ise programda şöyle ifade edilmiştir: "Temel eğitim ve ortaöğretimde, Türk Milli Eğitim Politikası doğrultusunda Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun, din İslam Dini ve Ahlak Bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak ve böylece Atatürkçülüğün, milli

birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin, dini ve ahlaki yönden geliştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir."

Programdaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin genel amacı incelendiğinde, dersin öğretiminin Türk Milli Eğitiminin istediği insan tipini yetiştirmede bir araç olarak kullanılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Yine programın amaçlarında dini ve ahlaki bilgilerin yanında birçok tutum, alışkanlık ve değerlerle ilgili davranışların da kazandırılması amaçlanmaktadır. Ancak öğrencilere bu davranışların kazandırılması çağın şartlarına uygun, bilimsel bulgular ışığında hazırlanmış programların uygulanmasıyla sağlanabilir. Bu nedenle uygulamadaki programın belirtilen işlevleri yerine getirip getirmediğinin program geliştirme açısından irdelenmesi gerekmektedir.

Bu amaçla, yürürlükteki lise DKAB programına baktığımızda; Programda dersin amaçlarının çok genel olup, gözlenebilir öğrenci davranışına dönüştürülmemiş olduğunu görüyoruz. Ayrıca programda ders konuları, konu başlıkları şeklinde verilmekle yetinilmiştir. Böylece dersin ve konuların öğrencide nasıl bir davranış değişikliği gerektirdiği düşüncesi öğretmenin yorumuna bırakılmıştır. Aynı şekilde programda eğitim durumları denilen öğretim yöntemleri, araç-gereç, kaynaklar ve değerlendirme durumları hiç yer almamıştır. Halbuki bu durumun incelendiğinde görüleceği gibi amaçlarının çoğunluğu duyuşsal alanda olan dersin, öğrenme faaliyetlerinin düzenlenmesi ve sonuçta öğrencilerin değerlendirilmesinde sorunlar çıkaracağı açıktır.

Dersin amaç ve konularının yapısı gereği deney ve gözleme fazla yer verilemediğinden konuların kavranılması güçleşmekte, öğrenci davranışına dönüşmemektedir. Çoğunlukla anlatma yöntemiyle işlenen derste kulağa hitap eden bir yaklaşım söz konusudur. Bunun sonucu olarak da amaçlarda ifade edilen davranışlardan sadece bilişsel alanla ilgili davranışlar kazandırılabilen ve yine sadece bu alanla ilgili davranışlar ölçme değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Bu dersin işlenişinde ağırlığın öğretmende olması, ders araç-gereçlerinin yeterince kullanılmaması, bunlara ek olarak araştırma ve incelemenin yapılamaması nedenleri birleştiğinde bu dersten istenilen verim elde edilememektedir.

Program içerisinde yer alan bütün boyutlar aynı derecede önemlidir, birbiriyle dayanışma halindedir. Boyutlardan birinin yetersizliği diğerlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bütün bunlar, öğretimde istenilen amaçları gerçekleştirebilmek için; DKAB dersi programlarının amaç ve muhtevasının günün şartlarına uygun olarak belirlenmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Mevcut programda lise DKAB dersinin amaçları 11 maddede toplanmıştır. Bu amaçların yanında bir de programda olmayan fakat, aslında olması gereken konunun hedefleri vardır.

Konunun hedefleri, dersin özel amaçlarına uygun olarak öğretmen tarafından hazırlanmaktadır. Mevcut programdaki dersin amaçları, öğretmen tarafından alınıp sınıfa götürülecek ve uygulanacak biçimde düzenlenmemiş olduğundan, öğretmen o amaç ve konuları rehber alarak, belirlenen konuların hedeflerini belirlemek durumundadır. Genel amaçlara, her ders için belirlenen küçük hedeflerle ulaşılır. O halde dersin özel amaçları öğrenci davranışına dönüştürülecek şekilde ifade edilmiş olmalıdır.

Şimdi programda liseliler için belirlenmiş olan 11 maddeden oluşan amaçlardan bazılarını ele alalım.

1."Kişinin ve toplumun dine olan ihtiyacını, insan-Allah ilişkisini kavramak."

2."Genel anlamda din ve dinler hakkında bilgi vermek."

Görüldüğü gibi bu iki hedef ve aynı şekilde 3.7.8.10. hedefler bilişsel alanla ilgili yani bilgi öğrenmeyi gerektiren hedeflerdir. Bunların anlaşılması ve öğretim konusu yapılması nispeten kolaydır. Bir de şimdi vereceğim örneklerdeki hedeflere bakalım.

4.hedef: "Milli birlik ve beraberliği sağlayıcı, sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendirici, vatan, millet, şehit, gazi, bayrak, sancak gibi yüce kavramları anlamak ve benimsemek."

6.hedef: "Başkasının inancına, düşüncesine, canına, malına, diğer haklarına saygı gösteren bir hoşgörü kazanmak, dini inanç ve duygularını şahsı çıkarlarına alet etmemek."

Bu hedeflerde sayılan değer kavram ve alışkanlıkları öğrencinin önce anlaması ve sonra da benimsemesi istenmektedir. Burada istenilen "anlamak" bilgi ile ilgili olup, öğretmen elinden geldiğince bunu gerçekleştirmeye çalışır. Peki öğrencinin söz konusu değer ve kavramları benimsemesini nasıl sağlayacak ve aynı şekilde öğretimin sonunda bu davranışları öğrencinin kazanıp, kazanmadığını veya ne kadar kazandığını nasıl ölçecektir. Yani öğrencinin söz konusu değerleri benimseyip benimsemediğini nasıl bilecek ve aynı şekilde nasıl notla değerlendireceğiz?

Şüphesiz yukarıdaki hedeflerin kazanılmaya değer olduğunu hepimiz kabul edebiliriz. Fakat bu amaçların sınıf ortamında ifade ettiği anlam nedir? Bu amaçlara nasıl ulaşılır? Amaçlar öğrencinin ulaşacağı seviyeye işaret etmekte, ancak dersin sonunda öğrencinin bu seviyeye ulaşabilmesi için kazanacağı davranışların neler olduğunu açıklayamamaktadır. Bu hedefe göre, bir öğretmen sınıfta ne yapmalı ki, öğrencilere bu davranışları kazandırsın. Programdaki bu ve benzeri 4.5.6.9.11. hedefler, öğretmene yol göstermekten yani uygulamadan çok uzak bulunmaktadır.

Eğitimde amaç ya da hedef, eğitim-öğretim faaliyetleri sonunda öğrencilerin bilgilerinde, düşüncelerinde, tutumlarında, duygularında, hareketlerinde yani davranışlarında meydana gelmesi beklenen değişikliktir.(Ertürk, 1975, s.24-25) Belli bir dersin hedefleri, derse devam etmiş öğrencinin dersin sonunda kazanacağı davranışları belirtir. Bir dersi tamamlayan bir öğrencinin davranışlarıyla, bu dersi hiç almamış bir öğrencinin davranışları arasındaki farkı ortaya koymak, hedeflerin açıklığa kavuşması demektir.

Bugünkü DKAB dersi öğretim programının amaçları, genel eğitimin ve din eğitiminin amaçları birlikte düşünülerek yorumlanmış ve gözlenebilecek, ölçme-değerlendirmeye tabi tutulabilecek öğrenci davranışları olarak belirlenmiş değildir. Halbuki din ve ahlak öğretiminin başarısı, öğrencinin hazır bulunuşluğunu, tecrübesini, zeka düzeyini, ilgi ve alışkanlıklarını, içinde bulunduğu yaşın psikolojisini ve içinde yaşadığı çevrenin beklentilerini hesaba katarak belirlenen öğrenim hedefleri ve bu hedeflere göre belirlenmiş öğrenci davranışları ile mümkündür. (Bilgin ve Selçuk, 1991, s.123)

Günümüzde program geliştirmeciler eğitim hedefleri ve davranışları ile ilgili ayrıntılı çalışmalar yapmaktadırlar. Onlar, programın temel unsurlarından olan hedefler ile ilgili "yeterliliğe dayalı hedef" kavramı ve hedeflerin mutlaka ölçülebilir öğrenci davranışlarına dönüştürülmesi gereğinden bahsetmektedirler. (Ertürk, 1975, s.53-57; Bilgin ve Selçuk, 1991, s.123; Sönmez, 1981, s.38-96; Doğan, 1982, s.144)

Yeterliliğe dayalı hedef, muhtevanın öğrencide nasıl bir davranış geliştireceğini, öğretmenin ve öğrencinin sorumluluğunu açıkça gösterir. Yeterliliğe dayalı hedef, öğretme-öğrenme sürecinin sonunda meydana gelmesi beklenen ürünü yani öğrencinin ne yapacağını belirler. Hedefe ulaşacak olan öğrencidir. O halde öğrenci hedefe ulaştığı zaman ne yapacak ise, hedef onu dile getirir. Hedefler öğretmenin yapacaklarını değil öğrencinin neler yapması gerektiğini açıklamalıdır. Burada hedefin öğretmenin değil de öğrencinin ders sonunda yapması gerekli davranış şeklinde yazılması büyük önem taşır. Örneğin, "Öğrenciye kul haklarının önemini kavratmak" öğretmene yönelik bir hedefi ifade etmektedir. Diyelim ki bir müfettiş bu hedefin gerçekleşip gerçekleşmediğini görmek istiyor. Bunun için öğretmene "Kul haklarını kavratmış mı?" diye sorması gerekir. Öğretmen de "Ben kavratmış" dese haklıdır. Bu hedef öğrenciye yönelik olarak olarak "Kul haklarının önemini kavrayabilme." şeklinde yazılıysa, müfettiş öğrencinin, soracağı sorularla konuyu kavrayıp kavramadığını anlayabilirdi.

Diğer taraftan hedefler açık bir şekilde yazılmalıdır. Hedefler açık ve seçik olduğu zaman, uzun genellemeler önlenir, öğretimin düzenlenmesine yardım eder, en uygun ve etkili yöntemin seçilmesini sağlar, öğrencide ilgi uyandırır, öğretmen-öğrenci iletişimini kolaylaştırır.

Hedeflerin belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Hedef, varılmak istenen nokta olduğuna göre, hedefin istenilen davranışlardan oluşması ve eğitimle kazandırılabilir nitelikte olması gerekir. Her hedef, hangi toplumda, hangi kişi ve konu alanı için belirleniyorsa o toplumun gerçeklerinden, kişilerin hazırbulunuşluk seviyelerinden ve konu alanındaki çağdaş bilgi birikimlerinden hareket etmek zorundadır.

Hedeflerin ifade ediliş şekli de çok önemlidir. Hedefler, öğrenci davranışına dönüştürülebilecek ve öğrenme özelliği belirtecek nitelikte yazılmalıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi konu başlıkları hedef olamaz. Çünkü bu tür anlatımlar davranışa dönüştürülemez. En genel anlamıyla davranış, "görülen ve görülmeyen her türlü bedensel, ruhsal ve zihinsel etkinlik" demektir. (Oğuzkan, 1981, s.45) Davranışlar hem hedefler, hem de eğitim ve sınama durumlarıyla ilgilidir. Çünkü eğitimde hedef, "bir öğrencinin planlanmış ve tertiplenmiş yaşantılar sayesinde kazanması kararlaştırılan ve davranış değişikliği veya davranış olarak ifade edilmeye elverişli olan bir özellik" olarak ele alınmaktadır. (Ertürk, 1975, s.25; Sönmez, 1981, s.95) Her hedef, kişinin bilgi, beceri, alışkanlık, güç, yetenek, ilgi, tutum gibi özelliklerinden birine dayanabilir. Kişi doğuştan bu özellikleri geliştirme kabiliyetine sahip olarak dünyaya gelir. Eğitimle de bu özelliklerin kazandırılmasına ve geliştirilmesine çalışılır. Fakat bunların geliştirilip geliştirilemediğini nasıl bileceğiz? Bugün için bu direkt olarak yoklanamıyor. Ancak kişinin davranışlarına bakılarak bir sonuca varılabiliyor. Bu nedenle, hedefler davranışa dönüştürülebilecek şekilde ifade edilmelidir. Eğer hedef davranışa dönüştürülemiyorsa, yani davranış olarak gözlenemiyorsa, o hedefin varlığından ya da gerçekleştiğinden söz etmek mümkün değildir. Üstelik bilgi, güç, beceri, alışkanlık gibi özelliklerden herkes aynı anlamı çıkarmayabilir. Herkesin aynı, en azından benzer anlam çıkarabilmesi için o özelliğin göstergesi olan davranışların belirlenmesi gerekir. (Sönmez,1981, s.95)

Çağdaş eğitimciler, öğrendiğimiz davranışları, "bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor alan" olmak üzere üç gruba ayırarak sınıflamışlar ve her alanın alt basamaklarını da aşamalı olarak belirlemişlerdir. Aslında bu üç alan birbirinden tamamen ayrı değildir. Her alan, bir dereceye kadar birbirleriyle iç içe ve yakından ilgili olduğu gibi, bu ilgi alt basamaklarda daha da sıktır. Yani hiçbir hedef bütünüyle bilişsel, duyuşsal veya psiko-motor alana girmeyebilir. Bu alanlar çoğu kez iç içe ve birbiriyle yakından ilgilidir. Bilişsel alana giren bir davranış, bir boyutuyla duyuşsal, diğer boyutuyla psiko-motor alanla ilgili olabilir. Ancak hedefte zihinsel bilgi kazandırma özelliği ağır basıyorsa bilişsel (cognitif, ma'rifi) alan; duygu, ilgi, tutum, güdülenmişlik, kaygı, benlik, kişilik ve değer yargıları gibi davranışlar ağır basıyorsa duyuşsal(affectif, vicdani) alan; jest, mimik, ses, el kol, vücut hareketleri gibi becerilerin baskın

olduğu öğrenmeleri psiko-motor (devinsel, devinişsel, hareki) alan içerisinde değerlendirilmektedir. Örneğin, bir felsefi görüş ya da bir kavramı açıklamada zihinsel faaliyet daha baskındır. Bu sebeple bu tür öğrenmelere bilişsel alanla ilgili davranışlar diyoruz. Buna karşın, bir inanca bağlılık, bir kişiyi sevmek ya da sevmemek, temizlik alışkanlığı, diğer insanlarla ilişkilerde hoşgörölü olmak ya da olmamak, belli olaylar karşısında takınılan tutumlarla ilgili davranışlar duyuşsal özelliklerle ilgilidir. Bu tür öğrenmeler duyuşsal alanla ilgili davranışlar olarak adlandırılmaktadır. Ancak, yüzmede, koşmada, bir torna aletini kullanmada, Kur'an okumada ise duyuşsal ve zihinsel faaliyetlerden daha çok beceriye dönük öğrenmeler söz konusu olduğu için bu tür davranışlar psiko-motor alan olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda açıklanan öğrenmelerin üç alan olarak sınıflandırmayı ilk olarak Bloom ve arkadaşları yapmışlar ve bu sınıflama ilgili çevrelerce hızla benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu sınıflamalara çeşitli ilaveler olmasına rağmen, temelinde bu üçlü sınıflama bulunmaktadır. Bu üç alandaki öğrenmeler kendi içerisinde sade olandan karmaşığa doğru aşamalı olarak sıralanmıştır. Bu üç alanla ilgili öğrenmeler ana basamaklara ve her basamak da kendi içinde yine aşamalı olarak kategorilere ayrılmıştır. Konuyla ilgili DKAB dersine ait yapılmış bir örnek şöyledir:

Bilişsel Alanla ilgili Hedefler

BİLGİ BASAMAĞI: Topluma karşı ahlaki görevlerimizi sayabilme.

KAVRAMA BASAMAĞI: Topluma karşı görevlerimize kendi yaşadığı ortama uygun yeni örnekler verebilme.

UYGULAMA BASAMAĞI: Topluma karşı ahlaki görevlerimizi yerine getirmemizin sebep ve sonuçlarını açıklayabilme.

ANALİZ BASAMAĞI: Topluma karşı görevlerimizi sınıflara ayırabilme (gruplandırabilme).

SENTEZ BASAMAĞI: Topluma karşı görevlerimizle ilgili yaptığı sınıflamadaki unsurlar arasındaki ilişkileri açıklama.

DEĞERLENDİRME BASAMAĞI: Topluma karşı görevlerimizi İslam dini açısından değerlendirebilme.

Duyuşsal Alanla ilgili Hedefler

ALMA BASAMAĞI: Büyüklere karşı saygı, küçüklere sevgi göstermenin iyi bir davranış olduğunun farkında olma.

TEPKİDE BULUNMA BASAMAĞI: Büyüklere saygı, küçüklere sevgi duymaya istekli olma.

DEĞER VERME BASAMAĞI: Büyüklere saygı, küçüklere sevgi duyma.

DÜZENLEME BASAMAĞI: Yaptığı davranışları, büyüklere saygı, küçüklere sevgi esasına göre düzenleme.

KARAKTERİZE ETME BASAMAĞI: Büyüklere saygı, küçüklere sevgiyi alışkanlık haline getirme.

Psiko-Motor Alanla ilgili Hedefler

UYARILMA BASAMAĞI: Namaz surelerini öğretmenin nasıl okuduğunu takip etme.

KILAVUZ DENETİMİNDE YAPMA: Öğretmenin gözetiminde namaz surelerini kurallarına uygun olarak okuyabilme.

BECERİ HALİNE GETİRME BASAMAĞI: Namaz surelerini kurallarına uygun olarak okuyabilme.

DURUMA UYDURMA BASAMAĞI: Namaz surelerini başka bir makamda kurallarına uygun olarak okuyabilme.

YENİ BİR BULUŞ ÜRETME (YARATMA) BASAMAĞI: Namaz surelerini okurken kendine has yeni bir tarz geliştirebilme.

Öğretimde gaye, öğrenme seviyesinin yükseltilmesidir. Örneğin bilişsel alanla ilgili bir öğrenmede, öğrenme bilgi seviyesinde kalmayıp, kavrama ve uygulama seviyesine çıkartılabilirse başarı artmış demektir. Bu öğrenmelerin uygulama seviyesini aşıp, analiz, sentez ve değerlendirme seviyesine çıkması ise öğrenmenin tam gerçekleştiğini gösterir. Aynı aşamalı sınıflama duyuşsal alanda da söz konusudur. Burada en iyi öğrenme, bir değer ya da değerler bütünüyle nitelenmişlik basamağıdır. Bu da hepimizin DKAB beklediğimiz bir öğrenmeyi ifade etmektedir.

Türkiye'de konuyla ilgili tecrübi bir araştırma olmamasına rağmen batıda yapılan bir araştırmada, okullarda ele alınan konuların çok azı duyuşsal alanda işlenebilmektedir. Yapılan çalışmaların çoğu bilgi alanında olmaktadır.(Bilgin ve Selçuk,1991, s.124-125) Bizde de öğrenmelerin çoğu bilişsel alanın bilgi basamağında kalmaktadır denilebilir. Nitekim bu durumu ifade etmek için "bugün okullarımızda eğitim değil, sadece öğretim yapıyoruz" şeklinde şikayetler dile getirilmektedir. Hâlbuki bu durum, "okullarımızda eğitimde, öğrenmeler duyuşsal alandan daha çok bilişsel alanda kalmaktadır" ya da "öğrenmeler bilgi basamağında kalmakta, inanç, tutum vb. şeklinde duyuşsal alana geçememektedir" şeklinde ifade edilmelidir. Çünkü eğitim, genel anlamda davranış değişikliği sürecini ifade ederken, öğretim okullarda, kurslarda, bir sertifikaya dayalı, planlı, programlı eğitim faaliyetlerine denilmektedir. Her öğretim sonucunda eğitim vardır. Okullarımızda yapılan öğretim sonucunda çocuklar ve gençlerimiz eğitiliyorlar. Ancak bu eğitim seviyesi daha çok bilişsel alanda yani zihinsel öğrenmelerle sınırlı

kalmakta, duyuşsal alanda etkili olamamaktadır. Halbuki DKAB dersinin amaçlarının çoğu duyuşsal alanla ilgilidir.

Bu konuda biz din eğitimcilerine dūşen görev; din ve ahlak öğretiminin amaçları içinde yer alan bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor alanla ilgili davranışları tek tek belirlemek ve bunların sınıf içerisinde öğretmenler tarafından nasıl ęretim konusu yapılacağının açıklığa kavuşturulmasıdır.

SONUÇ

İstenen insan tipini yetiştirmek, yani eğitmek, ağlar boyunca en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Günümüzde bu sorun, gittikçe karmaşık duruma gelmekte ve etkisini daha da yoğun bir Şekilde duyurmaktadır. Günümüzde eğitim, çok değişkenli deneysel bir bilim olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple din ve ahlak ğretimi de eğitim biliminin verileri işığında planlamalı ve yapılmalıdır.

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarının başarılı olmaları iyi bir eğitim programına sahip olmaları ve uyguladıkları programları sürekli gözden geçirerek belirlenen eksik ve aksaklıkları düzeltmelerine bağlıdır. Bu da, program geliştirme çalışmaları ile mümkündür. Halbuki lkemizde hazırlanan eğitim programlarının genellikle hiç bir değişikliğe uğratılmadan yıllarca uygulandığını görüyoruz. Halbuki program geliştirme alanında yapılan çalışmalar öğretmenlere rehberlik yapma açısından oldukça yeterli bir seviyeye gelmiştir. Bunun sonucu olarak bir çok ders programı yeni anlayışa göre düzenlenmiştir.

Program geliştirme açısından bugünkü DKAB ğretim programına baktığımızda özetle Şunları görüyoruz.

1.Program Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nun ve Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın program modeline uygun olarak hazırlanmış değildir.

2.Programda dersin amaçları çok genel olarak ifade edilmiş olup, gözlenebilir, ölçülebilir ğrenci davranışına dönüştürülebilecek Şekilde değildir.

3.Ders konuları sadece konu başlıkları halinde verilmekle yetinilmiştir.

4.Programda eğitim durumları dediğimiz, ders yöntem, araç-gereç ve kaynakları çok genel olarak açıklanmış olduğundan öğretmene yol gösterici olmaktan uzaktır.

5.lme ve değerlendirme ile ilgili ifadeler çok genel olup, sınıf ortamında öğretmene yardımcı olacak Şekilde değildir.

İşte bu vb. sebeplerle DKAB ders programı da yeni program anlayışına uygun olarak yeniden ele alınmalıdır. Bu amaçla, Milli Eğitim Bakanlığı içinde, uygulayıcı ğretmenler, İlahiyatçı bilim adamları, din eğitimi bilimi uzmanları, eğitim psikologları, program geliştirme

uzmanları ile öğrenci ve veli temsilcilerinin bulunduğu bir komisyon kurulmalı ve DKAB öğretim programı yeniden geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

Fatma Varış, **Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler"** A.Ü. E. Bilimleri Fak. Yay. 4.baskı, Ankara 1988.

Fatma Varış, "Programlara İlişkin Temel Kavram ve Tanımlar", **Eğitim Bilimlerinde Çağdaş Gelişmeler**, A.Ü. Açık Öğretim Fak. Yay., Eskişehir 1991.

Fatma Varış, "Program Geliştirmeye Sistemik Yaklaşım", **Eğitim Bilimlerinde Çağdaş Gelişmeler**, A.Ü. Açık Öğretim Fak. Yay., Eskişehir, 1991.

Beyza Bilgin ve Mualla Selçuk, **Din Öğretimi**, Ankara, 1991.

Savaş Büyükkaragöz ve Cuma Çivi, **Genel Öğretim Metotları**, Konya, 3.baskı, 1994

Nelson L. Bossing, çev. Necmi Sarı, **Orta Dereceli Okullarda Öğretim**, M.E.Basımevi, İst. 1959, c.I.

Selahattin Ertürk, **Eğitimde Program Geliştirme**, Ank., 1975.

Münire Erden, **Eğitimde Program Değerlendirme**, Ank. 1993.

Özcan Demirel, **Genel Öğretim Yöntemleri**, Ank. 1992.

A.Ferhan Oğuzkan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, T.D.K. Yay., 2.baskı, Ank. 1981.

Veysel Sönmez, **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**, Ank.1986.

N.Kemal Önder, **Öğretimde Program, İlke ve Yöntemler**, Konya 1986.

Hıfzı Doğan, **Analiz ve Program Hazırlama**, Ank. 1982.

Milli Eğitim Bakanlığı, 29 Mart 1982 tarih ve 2109 sayılı **Tebliğler Dergisi**.

Milli Eğitim Bakanlığı, 30 Ekim 1986 tarih ve 2219 sayılı **Tebliğler Dergisi**.

Milli Eğitim Bakanlığı, 13 Nisan 1992 tarih ve 2356 sayılı **Tebliğler Dergisi**.

Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Daire Başkanlığı, **Program Geliştirme Modeli**, Ank. 1995.